

1. Postępowanie w sprawie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego może zatem toczyć się nawet w razie braku zapisu na sąd polubowny, nieważności lub bezskuteczności tego zapisu, czy też w wypadku utraty przez niego mocy według prawa właściwego (art. 1206 § 1 pkt 1 k.p.c.). Ze względu na te właśnie okoliczności strony mogą żądać uchylenia wyroku sądu polubownego.

2. [P]roblem utraty mocy przez zapis, tak zresztą jak i kwestia jego nieistnienia, nieważności, bezskuteczności oraz niewykonalności, może być wyjaśniana w postępowaniu ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego jedynie w razie zgłoszenia przez skarżącego odpowiedniego zarzutu. W postępowaniu przed sądem państwowym obowiązuje bowiem reguła związania sądu podstawami tej skargi oraz granicami wniosków stron. Jedynie podstawy wskazane w art. 1206 § 2 k.p.c. uwzględniane są z urzędu.

**Postanowienie Sądu Najwyższego
z dnia 23 września 2009 r.**

I CSK 121/09

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Skarbu Państwa przeciwko E. S.A. w upadłości z siedzibą w Warszawie o uchylenie wyroku sądu polubownego, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 23 września 2009 r., skarg kasacyjnych obu stron od postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 17 września 2008 r., uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z 3 lutego 2006 r., Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej oddalił powództwo Skarbu Państwa - Ministra Skarbu Państwa o zasądzenie od strony pozwanej – E. Spółki Akcyjnej z siedzibą w Warszawie na jego rzecz kwoty 95 609 785, 72 USD. W wyniku skargi strony powodowej, Sąd Okręgowy po przyjęciu, że została ona pozbawiona możliwości obrony swoich praw, wyrokiem z 17 sierpnia 2007 r. uchylił wskazany wyrok Sądu Arbitrażowego.

Po wydaniu wyroku przez Sąd Okręgowy, bo w dniu 21 sierpnia 2007 r., doszło do ogłoszenia upadłości pozwanej Spółki z możliwością zawarcia układu i z pozostawieniem zarządu własnego upadłego co do jego majątku. Kolejnym postanowieniem tego Sądu – z 5 lutego 2008 r. – strona pozwana została pozbawiona zarządu własnego masą upadłości i ustanowiony został zarządca mienia wchodzącego do tej masy.

W związku z zaistniałą sytuacją Sąd Apelacyjny w toku postępowania apelacyjnego prowadzonego na skutek apelacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego uznał, że w sprawie zastosowanie ma art. 142 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.; dalej: „p.u.n.”), stąd też postanowieniem z 17 września 2008 r., uchylił zaskarżony wyrok Sądu pierwszej instancji i postępowanie w sprawie przeciwko E. – Spółce Akcyjnej w upadłości z siedzibą w Warszawie umorzył.

Od powyższego postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie obie strony złożyły skargi kasacyjne, w których zgodnie zażądały jego uchylenia i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Strona powodowa – reprezentowana przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa – w ramach drugiej podstawy kasacyjnej przewidzianej w art. 3983 k.p.c. zarzuciła naruszenie art. 386 § 3 k.p.c. w związku z art. 142 p.u.n., natomiast strona pozwana zarzucając naruszenie wymienionych artykułów, zgłosiła też zarzut naruszenia art. 355 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 142 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, zapis na sąd polubowny dokonany przez upadłego traci moc z dniem ogłoszenia upadłości, a toczące się już postępowania ulegają umorzeniu. W związku z tym powstaje zagadnienie, czy na podstawie tego artykułu umorzeniu podlegają wyłącznie toczące się w chwili ogłoszenia

upadłości postępowania przed sądem polubownym, czy też chodzi tu także o postępowania przed sądem powszechnym. Według Sądu Apelacyjnego, z przytoczonego artykułu wynika, a to wobec utraty mocy zapisu na sąd polubowny, nakaz umorzenia wszelkich bez wyjątku postępowań sądowych (a także administracyjnych) toczących się z udziałem upadłego, który tego zapisu dokonał. Obie strony trafnie jednak kwestionują tego rodzaju stanowisko.

Nie ulega wątpliwości, że utrata mocy omawianego zapisu ze względu na ogłoszenie upadłości strony, która go dokonała, pociąga za sobą niedopuszczalność wszczęcia i prowadzenia postępowania przed sądem polubownym. W literaturze trafnie podkreśla się, że komplikacja problemów materialnoprawnych i procesowych łączących się z ogłoszeniem upadłości dłużnika przeciwstawia się rozstrzygnięciu sporów przez sąd polubowny po zaistnieniu tego zdarzenia. Przede wszystkim dlatego, że realizacja celów postępowania upadłościowego wymaga, ażeby spór z udziałem upadłego został rozpoznany i rozstrzygnięty ściśle z literą tak prawa materialnego, jak i prawa procesowego. Jednym z tych celów jest zaś równomierne i proporcjonalne zaspokojenie roszczeń wierzycieli z całego majątku dłużnika. Postępowanie przed sądem polubownym tymczasem znamionuje się znaczną elastycznością, która w wypadku upadłości jednej ze stron nie jest pożądana. Nie jest także obojętna możliwość orzekania przez sąd polubowny na zasadzie słuszności. Z tych właśnie powodów ustawodawca przewidział w art. 142 p.u.n. utratę mocy obowiązującej zapisu na sąd polubowny z dniem ogłoszenia upadłości dłużnika, który zapisu dokonał. W konsekwencji takiego stanu rzeczy postępowanie toczące się przed tym sądem powinno zostać umorzone. Jeżeli zaś sąd polubowny postąpił inaczej, to wydany wyrok podlegałby uchyleniu w postępowaniu wszczętym na skutek wniesienia skargi o jego uchylenie (art. 1206 § 1 pkt 1 k.p.c.).

W razie natomiast wniesienia do sądu powszechnego sprawy dotyczącej sporu objętego zapisem na sąd polubowny, strona pozwana albo uczestnik postępowania nieprocesowego nie mogliby skutecznie zgłosić zarzutu istnienia takiego zapisu, jeżeli stracił on moc na podstawie art. 142 p.u.n. Tym samym niedopuszczalne byłoby odrzucenie pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego (art. 1165 § 1 i 2 k.p.c.; zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z 25 marca 2009 r., V CSK 390/08; LEX nr 508817). W ten sposób, tak jak w poprzednim wypadku, wyraziście uwidacznia się ratio legis unormowania art. 142 p.u.n. (a także i art. 147 p.u.n. w odniesieniu do upadłości likwidacyjnej), ponieważ ma ono na względzie ochronę wierzycieli przed rozstrzygnięciem sprawy po ogłoszeniu upadłości przez sąd inny niż państwowy.

Powstaje jednak pytanie, jak ocenić sytuację, w której ostateczny (prawomocny) wyrok sądu polubownego został wydany przed dniem ogłoszenia upadłości strony. Innymi słowy, czy wówczas ogłoszenie upadłości strony rzutuje na tok postępowania ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, treść art. 142 p.u.n. nie uzasadnia dokonywania jakichkolwiek wyłączeń z punktu widzenia rodzaju postępowań sądowych lub etapu postępowania, w którym znalazła się sprawa tocząca się z udziałem upadłego. Dlatego też postępowanie wywołane złożeniem skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego musi zostać umorzone. Sąd Apelacyjny podkreślił jednocześnie, że wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta mają moc prawną na równi z wyrokiem sądu lub ugodą zawartą przed sądem dopiero po ich uznaniu przez sąd albo po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności (art. 1212 § 1 k.p.c.). W sytuacji, o której mowa w art. 142 p.u.n., sąd państwowy nie może jednak stwierdzić wykonalności wyroku sądu polubownego, jeżeli po wydaniu tego wyroku, a przed stwierdzeniem jego wykonalności ogłoszono upadłość jednej ze stron. Postępowanie bowiem o stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego także podlega umorzeniu.

Rozważając zagadnienie wpływu ogłoszenia upadłości na inne postępowania sądowe – bez rozróżniania, czy chodzi o upadłość z możliwością zawarcia układu, czy też o upadłość obejmującą likwidację majątku upadłego – w literaturze komentarzowej dotyczącej prawa upadłościowego i naprawczego zajęto jednolite stanowisko, że wyrok sądu polubownego wydany przed ogłoszeniem upadłości jest w pełni skuteczny. Stanowisko to nie zostało jednak szerzej uargumentowane, dlatego też wskazane zagadnienie należy zanalizować.

Przede wszystkim przyznać trzeba, że ustawodawca zagadnienia tego nie rozwiązał bezpośrednio i wprost. Interpretując art. 142 p.u.n. w ramach wykładni językowej, zwrócić zatem należy uwagę, że składa się on z dwóch członów. W pierwszym z nich przewidziano, że „zapis na sąd polubowny dokonany przez upadłego traci moc z dniem ogłoszenia upadłości”, w drugim natomiast stwierdzono: „a toczące się już postępowania ulegają umorzeniu”. Sąd Apelacyjny dokonał swego rodzaju rozszczepienia analizowanego przepisu, gdyż drugi jego człon funkcjonalnie oderwał od pierwszego. Skarżący Skarb Państwa trafnie więc podkreśla w swojej skardze kasacyjnej, że na podstawie art. 142 p.u.n. nie powinno się konstruować dwóch norm prawnych, z których jedna odnosiłaby się jedynie do utraty mocy wszystkich zapisów na sąd polubowny, poczynionych przez upadłego dłużnika, a druga dotyczyłaby umorzenia wszelkich postępowań toczących się z jego udziałem. Ich zestawienie

proceeds however to the conclusion, that it would be at that time two independent of each other norms, regulating separate issues. They would remain the same in contradiction with the redaction of the discussed provision and the rules of linguistic interpretation.

The correct linguistic interpretation of art. 142 p.u.n. requires, that its subject should be the whole contained in the text of the norm, and not – as it did the Appellate Court – two parts of this article treated separately and independently. Applied by the legislator in this article and preceded by the conjunction „and” does not indicate, that the occurring after it sentence is scope-wise separate from the preceding sentence. On the contrary, the conjunction connects both sentences into one logical and meritorious whole. The close connection of these sentences reflects the sense and meaning of the record on the appeal for the given proceedings, and thus also the loss of force of this record for the further course of proceedings before the appeal court.

For such a position also speaks the formula of art. 1197 § 3 in princ. k.p.c., from which it follows, that „The judgment of the appeal court should indicate the record on the appeal, on the basis of which the judgment was issued....”. The applied formula also speaks in favour of the conclusion, that the close connection exists only between the record on the appeal and the proceedings before this court, and not such a connection in relation to the proceedings on the appeal against the judgment of the appeal court. It should be emphasized, that the proceedings on the appeal against the judgment of the appeal court are not in any way a continuation of the proceedings before the appeal court. The appeal against the judgment initiates separate proceedings, and its consideration can take place only in the case of the fulfilment of the conditions enumerated in art. 1206 k.p.c. **Proceedings on the appeal against the judgment of the appeal court may even take place in the case of the loss of force of the record on the appeal, its invalidity or ineffectiveness, or even in the case of the loss of force of the record on the appeal according to the law (art. 1206 § 1 pkt 1 k.p.c.). In view of these circumstances the parties may demand the annulment of the judgment of the appeal court.**

Concluding, by referring the second clause of the analyzed provision to the first clause, we obtain the indication, that in connection with the loss of force of all records made by the bankrupt should be discontinued the proceedings before the appeal courts, which are conducted on the basis of these records.

It should be noted, that **the problem of the loss of force of the record, as well as the issue of its non-existence, invalidity, ineffectiveness and unenforceability,**

może być wyjaśniana w postępowaniu ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego jedynie w razie zgłoszenia przez skarżącego odpowiedniego zarzutu. W postępowaniu przed sądem państwowym obowiązuje bowiem reguła związania sądu podstawami tej skargi oraz granicami wniosków stron. Jedynie podstawy wskazane w art. 1206 § 2 k.p.c. uwzględniane są z urzędu. Strona powodowa skarżąc niekorzystny dla niej wyrok Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej, nie powoływała się w swojej skardze na podstawę wymienioną w art. 1206 § 1 pkt 1 k.p.c. Możliwość powołania się na przyczynę utraty mocy przez zapis na sąd polubowny, wynikającą z art. 142 p.u.n., nie wchodziła zresztą w ogóle w rachubę, skoro do ogłoszenia upadłości strony przeciwnej doszło już po wydaniu wyroku przez Sąd Arbitrażowy, a nawet więcej, już po wydaniu kasatoryjnego wyroku przez Sąd Okręgowy. W tej sytuacji, skoro – wobec uchylenia orzeczenia Sądu polubownego, którym oddalono powództwo Skarbu Państwa – pozwana Spółka jako strona, która przed Sądem państwowym sprawę przegrała, zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego apelacją, to rzeczą Sądu drugiej instancji było skontrolowanie zasadności tej apelacji i zarazem skuteczności zaskarżonego rozstrzygnięcia Sądu polubownego. Do kontroli merytorycznej zaskarżonego wyroku Sądu pierwszej instancji jednak nie doszło, gdyż wyrok ten został uchylony ze względów procesowych, a postępowanie w sprawie – umorzone. W konsekwencji nastąpił powrót sporu do stanu poprzedniego, co oznacza, że wyrok Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej z 3 lutego 2006 r. oddalający powództwo Skarbu Państwa pozostaje w obrocie prawnym, aczkolwiek do czasu ewentualnego jego uznania nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Umorzenie postępowania ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego nie tylko pozbawia zainteresowaną stronę możliwości skontrolowania zaskarżonego wyroku przez sąd państwowy, lecz jednocześnie wprowadza stan niepewności co do skuteczności tego wyroku, co jest oczywiście zjawiskiem niepożądanym. Zakończenie tego postępowania rozstrzygnięciem merytorycznym nie przesądzi, oczywiście, że spór między stronami nie będzie kontynuowany. Jeżeli bowiem – teoretycznie zakładając – doszłoby do prawomocnego uchylenia wyroku Sądu Arbitrażowego, to wówczas pojawi się kwestia, czy Sąd ten w razie odpowiedniego żądania Skarbu Państwa będzie nadal kompetentny do rozstrzygnięcia sporu między stronami (zob. art. 1211 k.p.c.), czy też ponowne postępowanie przed tym Sądem należałoby na podstawie art. 142 p.u.n. bezwzględnie umorzyć. Dopóki jednak nie dojdzie do prawomocnego uwzględnienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, zagadnienie to – w realiach procesowych sprawy – jest rzecz jasna bezprzedmiotowe.

Trzeba stwierdzić, że do identycznego rozwiązania analizowanej kwestii prowadzi nie tylko wykładnia językowa i celowościowa, lecz również wykładnia systemowa. W tym wypadku należy przede wszystkim zwrócić uwagę na tytuł działu V: „Wpływ ogłoszenia upadłości na postępowanie sądowe i administracyjne”. Wbrew pozorom, tytuł ten sam przez się nie przesądza wykładni art. 142 p.u.n., zgodnie z którą, w rachubę wchodzi wszystkie postępowania sądowe. Strona pozwana trafnie podkreśla w swej skardze kasacyjnej, że analizując zagadnienie, nie można abstrahować od tego, iż każdy poszczególny przepis wskazanego działu reguluje określony wycinek problematyki wpływu upadłości na różnorodne postępowania sądowe i administracyjne, przy czym żaden z nich nie wskazuje na wpływ upadłości na postępowania sądowe (czy też administracyjne) in genere. W każdym wypadku dostrzegamy w mniejszym lub większym stopniu uszczegółowienie. Przykładem są takie chociażby zwroty jak: postępowania sądowe i administracyjne dotyczące masy upadłości (art. 139 ust. 1 p.u.n.), postępowania zabezpieczające i egzekucyjne – zarówno sądowe, jak i administracyjne – prowadzone przeciwko upadłemu (art. 140 ust. 1 p.u.n.). Nie inaczej jest w odniesieniu do art. 142 p.u.n., dlatego też brak podstawy do przyjęcia, że artykuł ten – na zasadzie wyjątku – dotyczy wszystkich postępowań bez szczególnego wyróżnienia. Wręcz przeciwnie, przyjęć należy, że w artykule tym (odpowiednio w art. 147 p.u.n. w odniesieniu do upadłości likwidacyjnej) znajdujemy normę odnoszącą się do postępowania przed sądem polubownym ze względu na specyfikę i odrębność tego postępowania. Chodzi tu jednak – mimo wszystko – o postępowanie sądowe, stąd też ulokowanie art. 142 p.u.n. w dziale V jest logicznie i merytorycznie zrozumiałe.

Warto także zwrócić uwagę, w jaki sposób ustawodawca w omawianym dziale odnosi się do orzeczeń zapadłych przed ogłoszeniem upadłości. W art. 140 ust. 1 zdanie trzecie p.u.n. ustawodawca nie przewidział mianowicie utraty mocy wydanych przed ogłoszeniem upadłości orzeczeń o dokonaniu zabezpieczenia. Orzeczenia te muszą zostać uchylone przez stosowny organ. Podobnego rozwiązania ustawodawca nie zastosował w art. 142 p.u.n.

Podkreślić należy, że przedstawione problemy i trudności z wykładnią art. 142 p.u.n. powstają także w związku z postępowaniem o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej (art. 1212 i nast. k.p.c.). Ten aspekt zagadnienia należy jednak pozostawić na uboczu, gdyż Sąd Najwyższy rozpoznając skargę kasacyjną związany jest granicami zaskarżenia oraz granicami jej podstaw (art. 39813 § 1 k.p.c.).

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 39815 § 1 oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 39821 k.p.c.).

Źródło: Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego